

УДК 341.1/8

**ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ПЕН ЮНИСЕФ-ТІҢ МИГРАНТ-БАЛАЛАР
ҚҰҚЫҚТАРЫН ҚОРҒАУДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ**

Төлегенова Ұлжан Мұхитқызы

u_tm@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

Заң факультеті «Халықаралық құқық» мамандығының

1-курс магистранты

Ғылыми жетекшісі – Ф. Қарабаев

Көші-қон кезінде балалар ересектерге қарағанда анағұрлым осал болады, әсіресе олар өздері қараусыз жүргенде. Олардың осалдығы оларды зорлық-зомбылыққа, қанауға және адам саудасына, сондай-ақ физикалық, психологиялық және жыныстық зорлық-зомбылыққа неғұрлым осал етеді. БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы мемлекеттерді балаларды зорлық-зомбылықтан, қанаудан және зорлық-зомбылықтан қорғауға міндеттейді[1]. ЕО-ға мүше барлық елдер бұл конвенцияны ратификациялады және ЕО ондағы принциптер мен құқықтарды басшылыққа алады. Алайда, ЕО-та халықаралық қорғауды іздеуге жалғыз немесе отбасыларымен келетін көптеген балалар жеткілікті қорғалмайды.

БҚК-ге қатысты жалпыға бірдей міндеттемелерге қарамастан, көптеген мемлекеттер өздерінің ішкі иммиграциялық және құқықтық жүйелерінде осы нұсқаулықтарды орындай алмайды. Танылған гуманитарлық ұмтылыстар босқын балаларын шақырылған және шақырылмаған жағдайда басқаратын мемлекеттердің экономикалық, саяси және техникалық шектеулерімен қатал сыналуда. Соғыс аймақтарына жақын транзиттік елдерді көбінесе

мұқтаж адамдардың толқындары басып қалады, ал кейбіреулері (мысалы, Ливан, Түркия, Уганда) ары қарай жүре алмайтын немесе қаламайтын адамдар үшін транзиттік елдердің орнына елді мекендерге айналады. Кейбір транзиттік елдерде босқындарға қатысты саясат пен жағдайлар нашар (мысалы, Македония, Сербия), ал кейбір қоныстанушы елдер ресурстарды таусып үлгерген (мысалы, Греция, Италия). Тіпті бай елдер де шақырылмаған баспана іздеушілерден қалыпқа келтірілген және жүйелі түрде бас тартуды талап ететін ұлтшыл қауіп-қатерге ұшырайды [2]. Босқындар дағдарысының риторикасы терроризм мен ұлтшылдық қатерлерімен нығайтылады және «босқындардың шаршауының» белгілері «дұрыс емес» немесе «заңсыз» деп аталатын балаларға деген амбиваленттілік ретінде көрінеді[3, 2 б.].

Еуропалық Одақ мемлекеттеріндегі босқындар мен мигранттардың балалары, әсіресе жалғыз саяхаттайтын қыздар мен ұлдар келген, транзиттелген және тағайындалған елдердегі зорлық-зомбылық пен қанауға, соның ішінде гендерлік зорлық-зомбылыққа осал. Шекараларда ұстауды және Құтқару операцияларына шектеулерді қоса алғанда, заңсыз көші-қонды тоқтату жөніндегі түбегейлі шараларға қарамастан, ағын деңгейі 2021 жылда жоғары болып қалады деп күтілуде[4]. 2019 жылы Еуропаға 57000 босқындар мен мигранттар келді, олардың төрттен бірі балалар. Жақында Шығыс Жерорта теңізі бағыты бойынша келушілер санының күрт өсуіне байланысты Босния мен Герцеговина мен Грек аралдарындағы жағдай күрделі болып қала береді: толып кету, қауіпсіз өмір сүру жағдайлары және негізгі қызметтерге шектеулі қол жетімділік. Сонымен қатар, босқындар мен мигранттардың балалары иммиграциялық бақылау мақсатында әлі де қамауда. 47000-нан астам босқын және мигрант балалар (68% ұлдар мен 32% қыздар) Грецияда, Италияда және Балқанда тұрады. Сонымен бірге 2019 жылы Еуропада халықаралық қорғауды қажет ететін балалардың жалпы санынан 71% тек төрт елде тіркелген: Германия (35% немесе 71,420 бала), Франция (13% немесе 26160 бала), Греция (12% немесе 25165 бала) және Испания (11% немесе 21715 бала). Алайда, Ұлыбританияда тек 5% (10 295 бала) тіркелген. ЕО-да балалар қазір барлық келгендердің төрттен бірін және баспана іздеушілердің үштен бірін құрайды[5].

Босқындар мен қоныс аударушылар, әсіресе қоныс аударушылар немесе лагерлерде тұратындар, қиын мәселелерге тап болды. Олар көбінесе суға, санитарлық-гигиеналық құралдарға қол жетімділігі шектеулі тар жағдайларда өмір сүреді, оларды иммигранттарды ұстау изоляторында ұстау мүмкін және олар түсінетін тілде нақты ақпаратқа қол жеткізу қиын. Бүгінгі күні оларға COVID-19-дың тікелей және қайталама әсер ету қаупі жоғары, ал аурудың таралуы туралы жалған ақпарат мигрант балалар, жер аударған балалар мен олардың отбасылары онсыз да кездесетін ксенофобия мен кемсітушілікті күшейтеді. Соңғы жылдары айтарлықтай жақсарғанына қарамастан, ресурстарды бөлудегі өзгерістер және шектеулі ұлттық жауап беру мүмкіндіктері босқындар мен мигранттар мен олардың отбасыларының денсаулық сақтау, қорғалу және білім беру саласындағы сапалы қызметтерге қол жетімділігін одан әрі қиындатты. Денсаулық сақтау, білім беру, балаларды қорғау және баспана беру саласындағы ұлттық саясатты жүзеге асырудағы кемшіліктер, сонымен қатар иммигранттарға қарсы пікірлердің өсуіне байланысты, негізгі қызметтерге қол жеткізуге қауіп төндіреді және босқындар мен мигранттардың әлеуметтік интеграциясына нұқсан келтіреді. Грецияда, Италияда және Балқанда 11 700-ден астам сүйемелденбейтін немесе ажыратылған балалар, оның ішінде 750 қыз, жасына және жынысына байланысты шұғыл күтім мен қорғауды қажет етеді[6]. Жергілікті, ұлттық және Еуропалық деңгейлерде көп секторлы үйлестіру және жауап беру шаралары көші-қонды тұрақты және бірлесіп басқаруға және балаларға, жастар мен қамқоршыларға өздерінің ауыр сынақтарынан айығуға және неғұрлым инклюзивті қоғам құруға үлес қосуға мүмкіндік беру үшін басымдыққа ие болуы керек.

2020 және 2021 жылдары ЮНИСЕФ ұлттық жүйелерді нығайтуға және босқындар мен мигрант ұлдар, қыздар мен әйелдердің негізгі қызметтерге қол жетімділігі мен қол жетімділігі жағдайларын жақсартуға қаражат салуды жалғастырады. Бұл күштер Көші-қон және босқындар жөніндегі жаһандық келісім шеңберінде жүзеге асырылған толеранттылық, әртүрлілік және әлеуметтік келісім бағдарламаларын толықтырады. ЮНИСЕФ үкіметтерге ұлттық саясатты аймақтық және халықаралық нормалармен сәйкестендіруде және босқындар

мен мигранттардың балалары мен отбасыларының жедел және ұзақ мерзімді қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін олардың әлеуетін күшейтуде қолдау көрсетеді[4]. Бұл халықтың денсаулығы, білім беру, қорғау және әлеуметтік әл-ауқаттағы кедергілерді жоюға әкеледі. Әлеуметтік қызметкерлер мен басқа да алдыңғы қатардағы қызметкерлер денсаулық пен қауіпсіздікке қауіп-қатерді анықтау және азайту, балалар мен тәрбиешілерге баспана және басқа да тиісті процедуралар арқылы ілесіп жүру және мамандандырылған қызметтерге уақытылы жіберілуді қамтамасыз ету бойынша оқудан өтеді. Мұғалімдерге мәдениетаралық білім беру, шетел тілін оқыту және өмірлік дағдыларды үйрету тәсілдерін күшейтуге көмек көрсетіледі. Қызметтерді таңдалған жерлерде тікелей ұсыну патронаттық тәрбиеде және қалалық жерлерде еріп жүретін және еріп жүретін балалар мен жастарға жан-жақты психикалық және психоәлеуметтік қолдау алуға мүмкіндік береді. Басымдық заңсыз көмек пен қамқоршылықтан басқа, ересектерге қаралмаған балаларға, мүмкіндігінше қоғамда жеткілікті көмек көрсету болады. Мектеп жасындағы балалар мен жасөспірімдер мектептен тыс жұмыстарда және оларды мемлекеттік мектептер қатарына қосуды ынталандыру мақсатында іздеу шараларында көмек алады. Жүкті және емізетін әйелдерге балаларын күтуге, оның ішінде иммундауға қол жеткізу арқылы қолдау көрсетіледі. Гендерлік зорлық-зомбылықтан және қауіп-қатер тобынан аман қалғандар жасына және жынысына сәйкес ақпарат, кеңес және қолдау алады. Жастардың икемділігі мен дағдыларын дамыту арқылы жастардың белсенділігі барлық елдерде жастардың тұрақтылығын қалыптастыру және жастардың өз дауыстары мен көзқарастарымен бөлісу мүмкіндігін кеңейту үшін кеңейтіледі.

Аймақтық деңгейде, Біріккен Ұлттар Ұйымының басқа мекемелерімен және азаматтық қоғаммен тығыз байланыста бола отырып, ЮНИСЕФ тәуекелдерді бақылайды және талдайды, білімді қалыптастырады және дайындық пен жауап қайтаруды қолдайды, соның ішінде қажет болған кезде техникалық тәжірибе мен ресурстарды жұмылдырады. ЮНИСЕФ Еуропалық Одақтың ынтымақтастық, адам құқығы және ауыртпалықтарды бөлу жөніндегі жаңа міндеттемелерін құптайды және олардың орындалуын қолдауға үміттенеді. Адвокатураның күш-жігері балалардың қауіпсіз көші-қон құқығын қолдайтын ұлттық мүдделер мен аймақтық саясатты реформалауға, мүдделер мен жас ерекшеліктерін бағалауды жақсартуға, иммигрант балаларды қамауға алуды тоқтатуға, сондай-ақ денсаулық пен білім беруді қоса негізгі әлеуметтік қызметтерге кедергісіз қол жетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған[7].

2019 жылдың 31 тамызындағы жағдай бойынша ЮНИСЕФ-те 6,5 миллион АҚШ доллары көлеміндегі төтенше қаражат болды, сонымен қатар қосымша 9,3 миллион АҚШ доллары болды. Ұлттық жүйелер мен жауап беру әлеуетін нығайтуға бағытталған тәсілді қолдана отырып, Еуропадағы 300000 босқындар мен мигранттардың балаларына ЮНИСЕФ қосымша қызметтер жиынтығын ұсынды [8]. Оған 2019 жылдың қаңтарынан тамызына дейін қоныс аударған 28400 бала (ер балалардың 72 пайызы және қыздардың 28 пайызы) кіреді. Осы балалардың 12 300-ге жуығы психикалық және психоәлеуметтік қолдау және басқа қорғау қызметтерін алды; 4500 бақылаусыз және бөлінген балалар ЮНИСЕФ қолдауымен қамқорлық пен мамандандырылған қызметтер туралы ақпаратқа қол жеткізді. Сонымен қатар, қабылдау орталықтары мен балаларды қамқорлықсыз қарау мекемелеріндегі 1260 қызметкер балаларды қорғау стандарттарына оқытылды. ЮНИСЕФ-тің техникалық көмегі үкіметтік серіктестерге балаларды қорғау бойынша заңнамалық және саясаттық базаларының орындалуын қарастыруға және / немесе жақсартуға, сондай-ақ қызметтерді алу және ұсыну қабілеттерін жақсартуға көмектесті. Нәтижесінде, қараусыз жүрген балаларға қоғамның қамқорлығы кеңейіп, аймақ бойынша қабылдау пункттерінде қорғау күшейтілді. Босқындар мен қоныс аударушы балаларды халықтық білімге интеграциялауға бағытталған күш-жігерінің шеңберінде ЮНИСЕФ 14000-ға жуық балаларға қабылдаушы елдердің мемлекеттік мектептеріне оқуға кіруге көмектесті және 6500-ге жуық балаларды құрылымдық бейресми білім беру бағдарламалары, соның ішінде ерте балалық шақтағы білім беру бағдарламалары арқылы қолдады. ЮНИСЕФ жалпы білім беретін мектептерді инклюзивті ету үшін білім беру органдарымен ынтымақтастықта болды және 600-ге жуық мұғалімге әр түрлі сыныптарды басқару үшін білім, дағды және технологиялық шешімдер берді. Азаматтық қоғаммен

дәлелдемелер, коммуникация және насихаттау бойынша бірлескен жұмыс, Біріккен Ұлттар Ұйымының агенттіктері, омбудсмендер және ЮНИСЕФ-тің ұлттық комитеттері өз құқықтарын алға жылжыту үшін тиісті техникалық және саясат форумдарында босқындар мен мигрант балаларының беделін көтеруді жалғастырды[4].

Еуропалық комиссияның ұсынған Көші-қон және баспана пакті ЕО көші-қон және баспана туралы заңдар мен саясаттағы транзиттегі балаларға басымдық берудің, сондай-ақ адамгершілікке жат жағдайларды және Еуропадағы көші-қон процессіндегі жүйелік бұзушылықтарды шешудің ерекше мүмкіндіктерін ұсынады. ЮНИСЕФ мүше мемлекеттермен және Еуропалық Одақ институттарымен балаларды жақсырақ қорғайтын Пактінің нақты ережелерін сақтау бойынша жұмыс істеуге дайын[9].

Сонымен, Еуропалық Одақ мемлекеттері босқындарға ерекше оқиғалар мен қарым-қатынастармен айналысатын кәдімгі балалар сияқты қараудың маңыздылығын атап өттік. Олардың босқындардағы тәжірибелері олардың даму тәжірибелерімен сабақтасады және олар өз құқықтарына әр түрлі жолмен пайдалана алады. Босқын балалардың тәжірибесін патологияландыру орынсыз сияқты, олардың әл-ауқаты мен гүлденуіне түрткі болатын қорғаныс пен қолдауды талап ету құқығынан бас тарту да орынсыз. БҚК-дан отыз жыл өткен соң, босқындардың балаларын кез-келген орын ауыстыру оларды сөйлесулерге қатыстыруы керек деген ескертумен, БҚК-ның тұжырымдалуы мен қабылдануына әкеліп соқтырған үйлестірілген дискурс пен іс-әрекетке қайтадан қатысу уақтылы болып табылады.

ЮНИСЕФ серіктестерімен бірлесе отырып, босқындар мен мигрант балаларды күтуге (ата-аналарымен немесе тәрбиешілерімен бірге немесе транзиттік жолмен жүретін) күтіп-ұстауға және оларды қорғауға арналған нұсқаулықтар әзірледі.

Жол картасы балаларды анықтау, оларды балаларға қолайлы процедураларды қолдану арқылы тіркеу және балаларға мүмкіндігінше ертерек сенім арту қажеттілігіне баса назар аударады. Баланы дайындалған қамқоршыға тез арада тағайындау, мәдениетаралық медиаторларды тарту және қабылдаушы қоғамдастықты тарту - бұл сенімділікті күшейтетін және балаларды контрабандистерден, адам саудасымен айналысудан сақтайтын және отбасына орасан зор жүктемені жеңілдететін маңызды шаралар.

Ұлттық деңгейде елдер, серіктестіктермен бірге, балалардың негізгі қажеттіліктерін, оның ішінде қауіпсіздік, қорғаныс, денсаулық сақтау, тамақтану және білім беруді қамтамасыз етеді. Еуропалық Одақ елдері босқындар мен қоныс аударушы балаларды олар өмір сүріп жатқан жергілікті қоғамдастықтарға ұзақ мерзімді интеграциялауды қолдайды. Мысалы, Грецияда ЮНИСЕФ 20000-нан астам әлсіз босқындар мен мигрант балалар үшін ұлттық қорғау шараларын қолдайды [10]. Қолданыстағы шаралардың үлесі көші-қонды қорғау рәсімдері мен кейс менеджмент қағидаттарының көмегімен қызметтер көрсету сапасын арттыру, әлеуметтік қызметкерлердің, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің оқу бағдарламасын жетілдіру және көші-қон, ұлттық заңнамалық базаны нығайту арқылы балалардың құқықтарын қорғаудың ұлттық жүйесін нығайтуға бағытталған. Мигрант балалар өздерінің жасына және үйден қашықтығына байланысты осал жағдайда болады. Сондықтан олар тиісті қорғауды қажет етеді.

ЮНИСЕФ, өз кезегінде, шығу, транзит және межелі елдердің үкіметтерін көші-қон саласындағы саясатты әзірлеу және іске асыру барысында балалардың мүдделерін барынша қамтамасыз ету мәселелеріне бірінші кезекте назар аударуға, отбасылардың бөлінуіне жол бермеуге, балаларды және олардың отбасы мүшелерін иммигранттар үшін қабылдау орындарында қамауда ұстау практикасын тоқтатуға, сондай-ақ мәжбүрлеп қайтаруға жол бермеуге табандылықпен шақырады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. 1989 жылғы 20 қарашадағы Бала құқықтары туралы Конвенция // БҰҰ ресми сайты. [Электрондық ресурс]. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml (Қаралған күні: 15.03.2021).

2. Silverman, Stephanie J., and Ben Lewis. 2017. Families in US Immigration Detention: What Does It Mean to do “The Right Thing”? *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 9: 95–115.
3. Bauman, Zygmunt. 2016. *Strangers at Our Door*. Cambridge: Polity.
4. Humanitarian Action for Children 2020 - 2021 - Refugee and migrant crisis in Europe // UN Children's Fund. 2019
5. National Coordination Center for Border Control, Immigration and Asylum, National Situational Picture Regarding the Islands at Eastern Aegean Sea // Ministry of Citizen Protection, Greece. 2019
6. От веры – к действию // Региональная межрелигиозная конференция по вопросам защиты прав детей, затронутых миграцией ЮНИСЕФ. 2020
7. Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges // Publications Office of the EU. 2019
8. Follow-up table on 12 April Communication on the protection of children in migration // An official website of the European Union. [Электронный ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/children-migration_en
9. Заявление Исполнительного директора ЮНИСЕФ Генриетты Фор о предложенном Европейской комиссией Пакте о миграции и предоставлении убежища // Официальный сайт ЮНИСЕФ. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.unicef.org/eca/ru/%D0%9F%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%81-%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8B> (дата обращения: 14.03.2021).
10. Основополагающие обязательства перед детьми в рамках гуманитарных мероприятий // ЮНИСЕФ, 2016.